

Lunds universitet
Sociologiska Institutionen

”Livet är inget schema”
Om att kunna vara tonåring och mamma

Författare: Lina Ydrefelt
Uppsats Soc 344, 41- 60p
Vt 2003
Handledare: Karen Davies

ABSTRACT

Författare: Lina Ydrefelt

Titel: "Livet är inget schema" om att kunna vara tonåring och mamma

Uppsats Soc 344, 41- 60p

Handledare: Karen Davies

Sociologiska institutionen, vt 2003

Problem/ Bakgrund

Under flera årtionden så har moderskap under tonårstiden beskrivits och diskuterats utifrån en ansats att det medför dåliga effekter för mor och barn både kroppsligt och i ett samhällsperspektiv. Institutionella åtgärder pågår just nu i USA för att minska antalet tonårsgraviditeter och i svensk massmedia framställs tonårsmödrarna utifrån en negativ bild.

Syfte

Syfte med uppsatsen är att inringa hur den tonåriga mamman upplever att hennes moderskap ifrågasätts och vilka andra svårigheter hon möter samt hur detta påverkar hennes livssituation. Genom bl a djupintervjuer försöker jag svara på denna fråga samt visa diskrepansen mellan hennes upplevelser av att vara mamma och den offentliga diskussionen som förs av t ex massmedia.

Utgångspunkter, upplägg och slutsatser

Genom djupintervjuer med tre tonåriga mödrar och en barnmorska samt artikel och litteraturstudier och internetsökningar har jag beskrivit centrala delar av tonårsmödraskapets svårigheter i form av bemötande, ekonomiska problem och upplevandet av offentliga bilder/diskurser som motsätter sig deras val att vara tonåringar *och* mammor. Uppsatsen har strukturerats utifrån de ämnen som varit centrala i de tre intervjuerna med mödrarna. Genom att använda Ulrich Becks (1998) teorier om individualiseringsprocessers konsekvenser ger jag ett förslag på tolkning till varför tonårsmödraskap anses olämpligt.

Nyckelord: Tonårsmor, ungdom, moderskap, diskurs, individualisering

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	INLEDNING	4
1.1	Bakgrund	4
1.2	Varför en uppsats om tonårsmödrar?	5
1.3	Frågeställningar	6
2	METODDISKUSSION	6
2.1	Genomförande	6
2.2	Intervjuerna	7
2.3	Mitt förhållningssätt, subjektivitet och intervjuerna	9
3	KVINNORNAS BERÄTTELSE OCH DE OFFENTLIGA BILDERNA	13
3.1	Om begreppet ung	13
3.2	Moderskapsförväntningar och de tonåriga mödrarnas förhållande till dessa	15
3.3	Massmediala bilder och de tonåriga mödrarna	16
3.4	Ekonomiska strukturers betydelse för de tonåriga mödrarna	18
3.5	Bemötande och efterfrågande om respekt	20
3.6	Om att lämna föräldraledigheten, strukturer som hjälper och stjälper	23
3.7	Vetenskap och vård; Tonårsmor ett folkhälsoproblem	24
3.8	Mammornas berättelser – om diskurser och motdiskurser?	25
4	TEORI: INDIVIDUALISERING OCH KLASS	27
4.1	Individualisering, jagcentrering och krav på livsplanering	27
4.2	Individualisering, arbetsmarknad och det antimoderna barnet	28
4.3	Församhälleligande och institutionsberoende	29
4.4	Becks individualiseringsteorier och den tonåriga modern	30
4.5	Klassbegreppet fruktbart för diskussion om tonåriga mödrar?	32
5	DISKUSSION OCH SAMMANFATTNING	33
	REFERENSER	35
	BILAGA – INTERVJUGUIDE	37

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

På 40- talet fick 60% av alla kvinnor i Sverige barn innan de var 25 år medan det i dag är allt färre unga som skaffar barn. Detta kan ses som rationellt rent ekonomiskt eftersom föräldrapenningen är kopplad till inkomst (Ahrne et al 1996). Att tonåringar som ändå väljer att skaffa barn får en ekonomiskt utsatt position visar en nyttkommen rapport finansierad av bl a Socialstyrelsen och skriven av Anna Tengkvist (2002) på Kvinnoforum i Stockholm. Den visar också att de unga kvinnorna i studien som var mellan 15 och 18 år gamla bemöttes med bristande respekt i mödravården och förlossningsvården¹.

Storbritannien har flest tonårsfödslar i Västeuropa medan Sverige i jämförelse har relativt få. Här sjönk andelen tonåringar som blev gravida mellan 1975 och 1997 från 6% till 2,5% och andelen av dessa som födde barnet från 3% till 0,7% (Otterblad Olausson 2000).

I en demografisk undersökning (Santow & Bracher 1999) sägs att de dåliga effekterna av tonårsmoderskap påverkar både modern, barnet och samhället i stort på både kort och lång sikt och detta har också diskuterats sedan 1960- talet. Vidare berättas att dessa problematiska effekter består av oro för barnets och moderns hälsa liksom missade utbildningsmässiga och arbetsmarknadsmässiga möjligheter för modern och kanske även för barnet (se a a).

I Storbritannien och USA, som har förhållandevis många tonårsfödslar i västvärlden, är diskussionen kring de unga mödrarna hetsigare än i Sverige, de sägs bl a vilja leva på bidrag och vara ointresserade av att leva respektabla och anständiga liv. Resonemanget påminner om det som under tidigt nittonhundratals fördes om underklassen (Brembeck 1998).

I USA pågår en reklamkampanj som ska motverka tonårsgraviditeter. I denna har man valt att beskriva gravida tonårsflickor med ord som ”cheap” och ”dirty” (Ekman 2000). Reklamen är en del av en större statlig kampanj som heter The National Campaign To Prevent Teen Pregnancy och denna har stöd av massmedia, bl a genom den kända talkshow-programledaren Ricki Lake. Resultatet av kampanjen förväntas bli att tonårsgraviditeterna minskar med två tredjedelar före år 2005².

Diskussioner pågår både här och i USA om de tonåriga mödrarna utifrån en negativ ansats. Varför är det då inte möjligt att vara tonåring och mamma?

¹ Källa: Rapporten finns i sin helhet på <http://www.qweb.kvinnoforum.se/papers/ungamammorrapport.pdf>

1.2 Varför en uppsats om tonårsmödrar?

Syftet med den här uppsatsen är bland annat att visa vilka faktorer som utgör eller sägs utgöra hinder för att kombinera tonårsliv med moderskap i den samhälleliga kontexten. Vilka faktorer är det som gör att denna form av moderskap (tonårsmoderskap) ses som problematiskt och placeras i en annan kategori än äldre mödrars moderskap? Uppsatsen kommer att ge en bild av detta där fokus är de berättelser som tre intervjuer med s k tonårsmammor gav. De unga mammorna jag intervjuade berättade om sitt moderskap och de motgångar som de upplever i detta men samtidigt är moderskapet för dem också glädje och stolthet. Uppsatsen ska därför också visa att en tonårings moderskap kan vara en motbild mot de diskursiva bilderna som berättas genom t ex media och vetenskap.

Djupintervjuer jag genomförde kom mycket att kretsa kring frågan om det finns rätt och fel åldrar att bli mor. En kvinna som var 17 år när hon blev gravid och mamma svarar så här:

Emma: Jag ville ha barn innan jag blev gravid. Kanske inte just då, kanske några år framåt. Men nu blev det inte så och då tycker inte jag att man kan... Man fryser inte tiden. Inte just det här året och inget annat år heller. Jag tycker det är riktigt jäkla dumt att göra abort bara för att det inte är i mitt schema. Livet är inte något schema: Jag är inte mot abort men... Kanske har en grej planerats och så stämmer inte det: Jag skulle ut på picknick och nu regnar det, så är det hela tiden. Så nu fick jag barn.

Jag kommer att hålla Emmas val av livslopp och vilja att inte leva efter ett bestämt schema mot bilder hon förmedlar av hur omgivningen ser på henne liksom vad massmedia och offentliga institutioner förmedlar.

I uppsatsen visas att det är emot västerländska livsloppsnormer att skaffa barn när man är i tonåren och jag menar att det finns diskurser som förutsätter hur massmedia liksom offentliga institutioner och individer i allmänhet tänker, talar, skämtar eller skriver om tonårsmammor.

Det tycks finnas en slags offentlig ”sanning”/ diskurs som dikterar vad en tonårsmor kan sägas vara. Ordet ”Tonårsmor” är behäftat med innebörder vilka fanns som skugglika motpoler i kvinnornas berättelser. Dessa motpoler utgjordes ibland av fysiska personer eller massmedia och ibland bara av ”de andra” eller ”alla andra”.

Jag kommer att avsluta med att använda Becks (1998) teori om individualiseringsprocesser och den egna individen som centrum för att ge ett förslag till förståelse för varför det är en motsägelse att vara tonåring och mor i västerländska samhällen. Jag kommer också att

² Referens, The national Campaign To Prevent Teen Pregnancy: <http://www.teenpregnancy.org/>

använda Becks (a a) teori för att visa att det finns institutionella hinder att kombinera ungdom och moderskap.

1.3 Frågeställningar

Dessa frågor skrev jag ner och arbetade efter i mitt uppsatsarbete då jag intervjuade samt läste artiklar och litteratur.

Går det att kombinera tonår och moderskap? Varför/ varför inte?

Hur ser den dominerande bilden/diskursen av tonårsmodern ut? Eller finns det flera avgörande diskurser om tonårsmoderskap?

Hur upplever och påverkas tonårsmammorna av de bilder/ beskrivningar/ berättelser/ diskurser av tonårsmödrar som förmedlas av media, offentliga institutioner och fysisk omgivning?

Hur förhåller sig mödrarna till dessa, försöker de visa en annan bild/ skapa en motdiskurs eller ansluter de sig till de/ den dominerande?

Hur blir de bemötta av myndigheter, anhöriga och vänner ?

Är mödravården annorlunda organiserad för en gravid tonåring än för andra gravida kvinnor och i så fall: Vilka är orsakerna till detta och vad får det för konsekvenser?

2 METODDISKUSSION

2.1 Genomförande

För att besvara mina frågor genomförde jag tre djupintervjuer med tonåriga mödrar samt en djupintervju med en barnmorska och studerade tidningsartiklar och litteratur samt hemsidor på internet.

Intervjuerna genomförde jag i början av mitt uppsatsarbete och därefter studerade jag de olika områden som kvinnorna gett störst utrymme i intervjuerna och lät dessa vara vägledande vid det fortsatta arbetet med annat material. Urvalet av detta har mycket styrts av att jag följt upp de teman som intervjuerna främst kretsat kring samt att jag velat knyta deras berättelser till andra källor. Därför lyfts mediabilder likväl som offentliga myndigheters påverkan och en ny medicinsk vetenskaplig studie som gjorts i Sverige. Urvalet av litteratur kan kritiseras. Det finns många artiklar och en del litteratur om ”tonårsmödrar” som jag kunnat ägna mig åt men

utifrån den struktur som jag valde (vilken till stor del vilar på intervjuernas utfall) har jag istället valt en bred ansats och därför av tidsbrist inte kunnat fördjupa mig mer.

En etnologisk studie som jag fann under mitt uppsatsarbete har haft en liknande ansats som min uppsats. Denna heter *Inte bara mamma en etnologisk studie av unga kvinnors syn på moderskap, barn och familj* och är skriven av Helen Brembeck (1998) och har under stunder då jag tvivlat på min uppsats fungerat som bollplank. Hennes intervjupersoner är äldre (över 20 år) än de jag koncentrerar mig på men ger ändå många överensstämmande bilder.

På hösten 1999 då jag genomförde intervjuerna och gjorde det mesta av uppsatsarbetet så satte jag också in ett meddelande i gästboken på nätverket Unga föräldrars nätverks hemsida³ där jag kort talade om att jag skriver en uppsats om unga mammor och bad om tips och synpunkter. Jag skrev min e-post- adress som väg att kontakta mig. Jag fick några svar med åsikter framförda och berättelser om upplevelser. Dessa har liknat mina intervjupersoners och handlat om bemötande samt förhoppningar att jag inte ska skriva bara negativa saker om unga mammor. E-posten har jag inte följt upp vidare utan bara läst igenom och konstaterat att där finns en likhet. Jag fick inga tips på artiklar eller liknande genom dessa.

2.2 Intervjuerna

Kontakten med de intervjuade kvinnorna fick jag i samtliga fall genom en mammagrupp på en ungdomsmottagning i Malmö. Jag var med på en av deras träffar och frågade om någon var intresserad att bli intervjuad för en uppsats i sociologi. Den dagen var endast tre mammor närvarande och samtliga ville vara med, en av dem föll dock bort eftersom hon inte var hemma när jag infann mig på den tid vi bestämt för intervjun. Den tredje mamman i uppsatsen hade jag träffat vid något enstaka tillfälle, då jag själv var med i mammagruppen tillsammans med min dotter⁴, och jag fick nu hjälp av ungdomsmottagningens personal att söka upp henne. Orsaken till att jag ansåg henne intressant för min uppsats är att hon är tonåring och tvåbarnsmor samt har medverkat i tidningsartiklar om sitt föräldraskap.

I början av uppsatsarbetet intervjuade jag även en barnmorska som arbetat med mödravård och unga föräldrar i tjugo års tid. Hennes nuvarande arbetsuppgifter är bl a att finnas med i mammagruppen, där jag fick kontakt med henne, och med mödrahälsovård och utbildning för gravida tonåringar. När jag frågade henne om hon ville bli intervjuad var det för att få en annan synvinkel än mödrarnas och information om mödravården för tonåringar i Malmö. Vad

³ <http://www.ungaforaldrar.nu/>

⁴ Mer om detta i stycket 2;3 om intervjuerna.

har en yrkesperson inom vården för syn på de unga mödrarna och varför anses det att de behöver egen verksamhet? Jag hoppades också att intervjun skulle ge mig bredare perspektiv och nya infallsvinklar.

De intervjuade mammorna kommer att citeras tillsammans med ett fingerat namn (detsamma gäller personer de nämner i intervjuerna; deras barn, vänner, föräldrar, ex- pojkvänner och sambos liksom Orts eller stadsdelsnamn) trots att de alla menat att anonymitet inte är nödvändigt. Längden på intervjuerna har varierat mellan en och en halv och tre timmar och kvinnorna har därför hunnit dela med sig av många upplevelser och därför är det viktigt att försöka skydda dem och andra de berättar om genom anonymitet. Antalet mammor under 20 år i Malmö är inte så stort och därför kan de vara lätt identifierbara för t ex andra deltagare i mammagruppen och detta har jag haft i åtanke då jag citerat dem.

Barnmorskan som citeras är inte anonym eftersom hon inte tyckte det behövdes och jag inte heller såg någon orsak till detta vid genomläsning av intervjun. Hon har också fått stå som källa till de uppgifter som berör organiseringen av mödravården för tonårsmödrarna.

Jag kallar mammorna i uppsatsen för Karin, Emma och Maria och ska försöka ge en beskrivning av dem: Vid intervjutillfället var (den kvinna som jag kallar) Karin nästan 20 år och tvåbarnsmamma, den yngsta dottern Lovisa var vid intervjutillfället 1, 5 år och den äldsta dottern Elin var 3,5 år. Karin levde då tillsammans med den yngsta dotterns pappa Fredrik och arbetade som vårdbiträde på ett äldreboende.

Den andra mamman, Maria, var vid intervjutillfället 19 år och ensamstående med dottern Lisa som då var 1,5 år. Hon var arbetslös och hoppades att få en praktikplats.

Emma var 19 år då jag träffade henne och föräldraledig för att ta hand om sonen Arvid som var drygt 1 år. Hon var sambo med Andreas som inte är Arvids pappa.

Två av dem har inte gått gymnasiet medan den tredje har gått en ettårig gymnasieutbildning. En av dem har en estetisk utbildning efter grundskolan. Två av dem vill läsa vidare på Komvux eller annan gymnasieutbildning och en av dessa vill sedan gå vidare på högskola för att bli barnmorska. Den tredje vill fortsätta att studera estetiska utbildningar.

En av kvinnorna har barn med en man av annan än svensk etnisk härkomst och berättar om oro över främlingsfientlighet. Däremot har ingen av mödrarna utländsk härkomst, den aspekten kommer därför och av aktivt val från min sida att saknas i uppsatsen.

2.3 Mitt förhållningssätt, subjektivitet och intervjuerna

Jag har skrivit om ett ämne som ligger mig själv mycket nära eftersom jag själv är mamma och fick mitt första barn när jag var arton år. Därmed har jag själv varit en s k tonårsmamma. Därför ska jag försöka beskriva en diskurs som även inbegriper/har inbegripit mig själv. Därför har jag funderat över Ingrid Sahlins (1996) diskussion i *Diskursanalys som sociologisk metod* där hon frågar sig om det är möjligt att se det samtal som man själv ingår i och texten man själv skriver som del av en diskurs. Finns det någon annan möjlig utgångspunkt för självreflexion än den diskurs man själv deltar i, frågar hon, och drar paralleller till antropologens problem när denne analyserar en kultur hon själv ingår i (a a). Jag kom inte till någon slags slutpunkt för hur jag skulle hantera detta utan har bara valt att så här inledningsvis tydliggöra min egen situation och personliga förhållande till ämnet. För varje dag som gått så har min egen relation till materialet jag jobbat med förändrats och jag kan bara konstatera att jag ofta stått mitt i ett igenkännande när jag arbetat med intervjuerna samtidigt som detta ibland brutits av ,för mig, oväntade förhållningssätt från mina intervjupersoner. Detta har skapat nödvändig distans. Jag menar också att jag *inte* haft färdiga, föregripande svar och mallar i mitt uppsatsarbete utan själv förändrats genom detta skrivande och upplever att jag nu är lika eller snarare mer frågande än när jag började att skriva.

Innan jag genomförde de tre intervjuerna med mödrarna och intervjun med barnmorskan så läste jag *Kvalitativ kvinnoforskning* i vilken Davies och Esseveld (1989) beskriver de intervjuer som de i ett forskningsprojekt genomförde med arbetslösa kvinnor. Jag har sedan haft som ideal att genomföra det som de kallar ”tematiskt strukturerade djupintervjuer”. Dessa liknar de vid vardagssamtal med den intervjuades erfarenheter i centrum. Som intervjuare försökte de att uppfatta och förstå den intervjuade kvinnans reflexioner och tolkningar. Målet var att hon skulle vidareutveckla sina tankegångar med så lite inblandning av intervjuaren som möjligt. Intervjuerna utgick från kvinnans sammansatta livserfarenheter och de försökte placera sitt ämne i den totala livssituationen. Vid de tillfällen då de ämnen som Davies och Esseveld efterfrågade inte kom upp så tog de initiativ och ställde frågor (a a). Jag hade skrivit ner ett antal punkter eller ämnen som jag bad mina intervjupersoner tala kring då samtalet stannade upp. Jag kunde t ex säga ”Berätta om när du var gravid”.

Intervjusituationen Davies och Esseveld skapade byggde delvis på det som bl a Christensen och Hvidtfeldt kallar ”Solidariska intervjuer” (a a s 24). I denna eftersträvar man att visa

respekt och ge den intervjuade tid till fördjupning och eftersträvar att träda in i hennes värld och förstå dess logiska konstruktion inifrån (a a). Det var utifrån detta mål som jag hellre bad kvinnorna reflektera kring ämnen, som t ex graviditeten eller framtiden, snarare än ställde frågor med vilka jag trodde riskera att de lämnade sin egen logik genom påverkan av den struktur jag byggde i mina tankar.

Esseveld och Davies skriver om att försöka skapa en ”subjekt- subjekt relation” (a a s 25) mellan den som intervjuar och den som blir intervjuad. Att närma sig en sådan intervjusituation kräver bl a att man ger intervjun den tid den behöver och ser att den kräver en början eller inledning likväl som en avslutning vid sidan av själva intervjun. Början är till för att den intervjuade och intervjuaren ska närma sig varandra (a a).

Hur avgörande det är med en inledning för att skapa en solidarisk intervjusituation visade de misstag jag begick i min första intervju. Då träffade jag Emma och kände mig plötsligt tafatt och frågande inför hur jag skulle gå till väga. Därför följde jag under de första minuterna inte den plan jag hade att genomföra en solidarisk intervju. Jag kastade istället fram en uppmaning för att samtalet skulle börja istället för att inleda med en öppenhet för den intervjuade personens önskemål. Då hon svarat på min uppmaning blev jag för en kort stund stum av min egen dumhet och den förutfattade förväntan präglad av kärnfamiljsnormen som jag hade om henne. Så här lät de inledande fraserna:

Lina: Om du börjar med att tala om om du är sambo.

Emma: Ja.

Lina: Sen hur länge?

Emma: Sen i somras någon gång.

Lina: Innan du fick barn eller?

Emma: Nej, Arvid är ju ett år nu.

Lina: Hade ni känt varann länge när du blev gravid?

Emma: Andreas är inte Arvids pappa.

Lina: Okej.

Emma: Jag blev gravid. Jag bestämde att jag skulle ha barnet själv.

Detta misstag var bra och framförallt var det bra att det var de första replikerna i den första intervjun. Härefter fann jag mig trots allt och förstod att jag skulle närma mig Emma utan bestämda förväntningar, ett ideal som jag även hade haft innan jag började arbetet och som jag nu genast fick anledning att återkalla och lyfta till mer medveten nivå och praktisk förstå.

Esseveld och Davies ville förstå kvinnornas vardag och de sociala relationer som formade den. De citerar Acker m fl: ”Hur förklarar vi andras liv utan att våldföra oss på deras verklighet?” (a a s 55). Denna fråga kändes aktuell när jag i efterhand satt och klippte i intervjuerna och förde samman dem med andra källor i min text. Vid korta citat tycker jag det

de säger ibland låter barnsligare - i betydelsen mer förenklat - än vad hela intervjumaterialet visar där det gång på gång återknyts till tidigare lyfta ämnen.

Ett annat problem är att om citatet är starkt, i betydelsen dramatiskt, så kan det bli som ett ensamt starkt utrop - en liten sensation trots att det i sin omgivande kontext tedde sig lugnt och rimligt i en del av en tanke- flow. I enlighet med Essevelds och Davies beskrivning att förstå kvinnornas reflexioner och tolkningar (se a a) så eftersträvade jag i alla fall att detta inte skulle bli resultatet.

Jag har velat återge deras tankar, upplevelser och värderingar av sin livssituation liksom deras förflutna och deras tankar om framtiden så korrekt och nära deras egen bild som möjligt (så som jag uppfattat den vill säga). Jag eftersträvade att deras föräldraskap skulle stå i centrum och utgöra fokus i deras reflexioner. Jag tror att det avgörande för att intervjusituationen skulle bli lugn och vardagslik var att intervjuerna med mammorna ägde rum i deras hem, där de kände sig avslappnade och jag blev en besökare intresserad av deras verklighet.

I en solidarisk intervju kan den som intervjuar ge av sig själv (a a) vilket i mitt fall stundom blev nödvändigt eftersom kvinnorna ofta avslutade beskrivningar (av t ex föräldrars reaktioner eller bemötande på BVC) med frågan: ”Hur var det för dig?”. Om frågan var personlig så ville jag inte ge förenklade svar utan sköt den ibland framåt genom att säga att vi kunde tala om den efter intervjun, men ibland valde jag att svara. Här tyckte jag det var svårt att veta hur mycket jag skulle tala och därmed ta fokus från kvinnorna och därför försökte jag ge korta svar. Intervjuerna avslutades därför med att jag berättade mer om mig själv och gav svar på de frågor de haft. Om frågan de ställde däremot rörde politiska eller praktiska frågor t ex främlingsfientlighet eller en fråga om utbildningsvägar så svarade jag utförligare men försökte sedan flytta tillbaka fokus till henne.

Intervjuerna spelade jag in på kassett och skrev sedan ut dem ordagrant med undantag av en intervju där jag inte skrivit ut slutet av samtalet som fullständigt handlade om att kvinnan var förföljd av sin f d pojkvän och hur jag försökte bekräfta och stärka henne. (Jag återkommer till detta). När jag använder citat ur intervjuerna i uppsatsen har jag ibland lagt in förklarande ord som då är markerade så att de kan skiljas från det som egentligen sägs.

Intervjun med barnmorskan var helt annorlunda. Jag skulle istället för att intervju om en total livssituation få information om upplevelser och reflexioner hon hade genom sin yrkesroll. I efterhand uppfattar jag denna intervju som ganska misslyckad. Hon var inte koncentrerad på samtalet på g a problem på arbetsplatsen (och det var där intervjun ägde rum) och jag uppfattade det som att hon präglades av den stress hon kände inför detta. Ibland gled

intervjun över från hennes berättelse om upplevelser i arbetet till att hon frågade om min uppsats vilken hon var mycket intresserad av. Jag var också fortfarande fokuserad på den form av samtal jag haft med de tre mammorna och hade svårt att känna mig bekväm i den nya situationen. Jag kände t ex att jag var mycket okunnig med mina få veckors studier i ämnet i jämförelse med hennes långa yrkeserfarenhet och hade därför svårt att ställa följdfrågor för att stödja henne att utveckla sina resonemang.

Min roll i uppsatsarbetet är viktig att diskutera t ex min förförståelse för ämnet eftersom; ”We are located in the economic, social and cultural relations which we study” (Skeggs 1997 s 18). Jag har inte upplevt att jag haft något problem att vinna de intervjuade mammornas förtroende utan har upplevt att de talat till mig som till en jämbördig. Kanske är denna tolkning överdrivet positiv men också trolig eftersom jag själv vid intervjutillfällena var ganska jämnårig, jag var då 21 år, och själv hade blivit mor i tonåren (vilket jag berättade för kvinnorna jag intervjuade). Därför identifierade jag mig med de intervjuade vilket gör att en del av den hierarkiska känslan i intervjusituationen försvinner och jag troligen formulerar frågor, fokuserar på teman och använder ord som den intervjuade förstår (jmf Elvin- Nowak 1999). De feministiska forskarna Hurd och McIntyre (citerade i a a) varnar dock för att just en sådan situation kan leda till en oriktig framställning av de intervjuades historier och fjärma samtalet från kritiskt reflekterande samt ge en synvinkel företräde framför en annan (a a). I mina intervjuer har mödrarnas perspektiv stått i centrum och de har i sitt berättande prövat denna mot andra bilder kommande från media, vänner eller en sammantagen bild som de upplever att ”andra” står för.

Jag har under mitt arbete med att skriva ut intervjuerna och då jag sökt i dem för att inringa återkommande teman upplevt att jag snarast varit alltför försiktig och påverkat intervjuerna för lite än för mycket. Ibland har jag missat att ställa en följdfråga för att behålla fokuset på ett ämne och istället låtit samtalet pendla över till helt andra funderingar.

Det är snarare i det efterföljande arbetet vid analysen av intervjuerna som jag ibland känt mig förblindad av min sympati för kvinnorna och igenkännandet i det de berättar. Jag tror detta försvagat ett kritiska förhållningssätt och gjort att jag ibland sett deras berättelser som alltför självklara och allmängiltiga. Intervjuerna är få och jag måste se dem som exempel på upplevelser hos tre enskilda mödrar samtidigt som jag i relation till mina andra källor frågar mig vilken relevans de har i ett större perspektiv. Det finns till exempel likheter mellan vad de tre berättar och de 28 unga mödrar (ej tonårsmödrar) som etnologen Helen Brembeck (1998) intervjuat, de e-postmeddelanden jag fått samt den rapport som Anna Tengkvist (2003) skrivit om tonårsmödrar i Stockholm.

Jag har även mött problem då jag intervjuat. En intervju blev mycket plågsam eftersom den intervjuade kvinnan lever under svåra förhållanden och varit utsatt för våld och hot vilket har gett mig orsak att fundera mycket över min roll i den s k solidariska intervjun där jag eftersträvat en subjekt- subjekt situation i likhet med vad Davies och Esseveld (1989) beskriver. Vad har jag därefter för ansvar för den människan som jag uppmuntrat att berätta om hela sitt liv? Kan jag säga tack och hej och glömma efter att ha varit lyssnande? De båda forskarna (a a) valde ibland att på begränsat vis hjälpa sina intervjupersoner. Jag hade för avsikt (utan att ha gett uttryck för det) att göra detta när jag lämnade kvinnan jag intervjuat. I efterhand har jag dock utan att bestämt ha fattat ett medvetet beslut om det inte gjorts någonting för henne. I intervjusituationen berättade jag i alla fall för henne att hon kunde vända sig till Kvinnojouren för att söka hjälp. Jag var också stödjande gentemot henne då hon berättade om sin svåra situation, och försökte bekräfta hennes perspektiv.

Mötet med mammorna har mest gett mig många stunder av värme och förtroenden som jag värderar högt och troligen alltid kommer bära med mig. De har berättat för mig om politiska funderingar likväl som om det förflutna, förväntningar, förhoppningar och framtidsdrömmar.

3 KVINNORNAS BERÄTTELSE OCH DE OFFENTLIGA BILDERNA

De teman som var mest centrala i mina intervjuer med mödrarna var ungdom, moderskap, media, ekonomi, bemötande och utbildning. Alla teman genomsyrades av frågan om åldersbundna samhällsliga möjligheter och livslängdens eventuella avgörande för förvärvandet av egenskaper etc. Dessa återkommande teman har blivit de områden som jag använder för att beskriva tonårsmödraskapets utmaningar. Till detta har jag lagt vetenskap och vård som återkommit i min litteratur och som lyfts i min intervju med barnmorskan.

Jag har strukturerat materialet utifrån dessa hållpunkter för att belysa hur kvinnorna inte lever upp till normer och förväntningar om moderskap och ungdom, samt hur detta tar sig uttryck.

3.1 Om begreppet ung

Pierre Bourdieu (1991) menar att gränsen mellan ålderdom och ungdom är föremål för kamp och betonar att ålder är socialt konstruerat likväl som ett biologiskt faktum. Åldersuppdelning handlar ytterst om fördelning av makt menar han. Genom de ideologiska föreställningarna om unga och gamla tilldelas de unga vissa egenskaper men som motstycke lämnas en hel mängd

egenskaper åt de äldre (a a). I intervjuerna så visade mödrarna att markeringar om deras ålder som gjordes av omgivningen syftade till att nedvärdera och förminska dem. Deras egenskaper som mödrar ifrågasattes också utifrån beskrivningar som relaterade deras ålder till omogenhet och bristande förmåga att ta ansvar.

De återkom också ständigt till frågan om vad det ”egentligen” innebär att vara ung och om de var *för* unga att vara föräldrar. Alla tre menade att hur de var som människor och hur de klarade mödrskapet inte avgjordes av deras ålder utan av andra faktorer. Dessa faktorer var t ex vilka vänner de haft, vilket ansvar de haft för sig själva och andra människor och hur deras uppväxtmiljö sett ut samt hur deras ursprungsfamilj fungerat.

Av de 28 mammorna i åldern 20- 25 år som Brembeck (1998) intervjuat hade nästan ingen ett ”riktigt” jobb eller yrkesutbildning och de flesta hade hoppat av högstadiet eller gymnasiet. Just utbildning och arbete utmärker traditionellt övergången mellan ungdom och vuxenhet. Kvinnorna befann sig i en flytande zon där moderskapet däremot markerade att de tagit ett steg mot ”konventionellt vuxenliv” (a a).

Intervjuerna med Karin, Maria och Emma pekar på vikten av ett eget hem för att känna sig och bli behandlad som en vuxen. Att vara vuxen relaterades också till självständighet och ekonomiskt oberoende gentemot de egna föräldrarna. Att ta ansvar för sitt barn och inte begära hjälp ekonomiskt eller omsorgsmässigt betraktades också som vuxet. I detta ingick att vara mycket tillsammans med barnet och inte ha barnvakt ofta. Karin menar att hon upphört att uppfatta sig själv som ung sedan hon blivit tvåbarnsmor och sambo:

Karin: Med Lovisa [yngsta dottern] blev det inte så mycket [besök på mammagruppen] det var annorlunda än med [äldsta dottern] Elin, då hade jag ju Fredrik [Lovisas pappa] ... Jag känner mig inte som en ung mamma i dag och jag kände mig inte som en ung mamma när jag väntade Lovisa... Jag bodde själv [d v s inte hos mina föräldrar]. Med Elin var man mer ung för då var jag ju helt själv, inte sambo.

De tre kvinnorna jag intervjuade menade också att moderskapet gjort att de mognat och börjat se på sig själva som äldre och i ett fall relaterades detta till att få en lugnare livsrytm. Maria ger exempel på att hon är äldre eller mognare än jämnåriga vänner p g a sitt moderskap.

Maria: Många tycker; Hon tror hon är så mogen nu! Ja, klart som fan.

Lina: Det blir man?

Maria: Ja, tänk om jag skulle springa runt och vara jättehäftig och gå på fritidsgården. Och kicka loss som jag gjorde innan. Det funkar liksom inte. 'NU kan du ju inte festa längre!' säger dom... Herregud... Det är ju hemskt alltså, jag klarar inte detta [ironi]. Vilket alternativ! Jag vill va med Lisa och jag har stödfamilj varannan helg... det räcker för mig att gå ut då. Jag behöver inte ens hoppa runt varannan helg [heller]. Jag trivs.

Brembeck (1998) visar i sin avhandling på ett nytt sätt att vara mamma där det är möjligt att växa upp och bli förälder fri från de konventionella föreställningarna om ungdomlighet och vuxenhet. Därmed kan man behålla många ungdomskulturella drag. Hur informanterna hanterade sitt moderskap påverkades i liten utsträckning av deras ålder utan var avhängigt hur de levde, skapat relationer, hoppat av skolan och yrkesarbetat etc. Vad en person är eller om hon är mogen för modersrollen kan inte sägas utifrån ålder (a a) vilket även mina intervjupersoner hela tiden återkom till och upplevde ilska över att omgivningen inte förstod. Detta yttrade sig också som brist på respekt mot dem genom omgivningens ifrågasättande med en retorik som byggde på ungdom kopplad till ansvarslöshet. När Maria ville gå ut sent en kväll och ha barnvakt så ansåg t ex hennes mamma att detta var ett ungdomligt beteende som inte hörde samman med moderlighet.

3.2 Moderskapsförväntningar och de tonåriga mödrarnas förhållande till dessa

Att leva upp till att vara "en riktig mamma" blev centralt för mina intervjupersoner. De upplevde sig ifrågasatta av vänner, föräldrar och BVC- personal och blev därför mycket observanta på sitt eget "moderliga beteende" när de var bland andra människor. Samtidigt kände de sig hindrade att fråga omgivningen om hjälp i fall de kände sig trötta eller oförmögna att ta hand om barnet själva då det var sjukt. Detta trodde de skulle upplevas som en svaghet i deras mammaroll. Samtidigt uttryckte de att de gjorde uppror mot denna känsla ibland och trots allt gick på fester eller frågade BVC om råd. Emma, Karin och Maria har starka funderingar kring hur moderskapet är och andras svårighet att förstå det. Barnuppfostran sysselsätter deras tankar men de tror inte att de uppfostrar annorlunda än äldre mödrar.

En svensk studie av unga mödrar visar att dessa var måna om att hävda sig själva och inte falla in i schablonmässiga mammaroller (Brembeck 1998). Emma visar att hon resonerar på samma sätt genom att konstatera att moderskapet är kul men att hon inte tänker baka bullar hela dagarna. Maria menar också att hon och hennes dotters far bemöts på olika sätt om de går ut på krogen eller på en fest. Hennes mor anvisar henne också den allomfattande modersrollen, ett kall som man inte avsäger sig till en barnvakt:

Maria: Går man ut... Folk tittar så [och frågar]: 'Var är ditt barn?' Jag fattar bara inte! 'Hon är i garderoben vad fan tror du?' Typ om man går till Preve så kommer då X: 'Var är Lisa?', efter ett tag så... Dom fattar inte. Det är en så dum fråga över huvud taget. Det är inte fel på pappan. Han är alltid ute och har kul. Så fort jag går ut så är det ett jävla kackel... Det är det som är problemet med Kulladal. Alla jävla skvallerkärningar. Jag blir rent förbannad på dom, det säger

jag ju... Här bor min kompis mamma va. Det räcker... 'Så du var ute i fredags'. Det var en gång jag inte fick barnvakt och vi satt och drack kaffe och hon, min mamma, sa: 'Har man fått barn ska man faktiskt ta hand om dom själv.'

Maria trotsar sin mors mall för vad en mor är och går ändå ut och festar. I likhet med Brembecks (1998) intervjupersoner försöker hon skapa en egen okonventionell bild av sitt moderskap även om hon ibland också ansluter sig till anvisade modersbeteenden för att få respekt.

De tre kvinnorna menar också att de har blivit starkare människor av att få barn och att kritik inte tar lika hårt på dem som innan de blev föräldrar. Anmärkningar på deras ålder ignorerar de ofta eller försöker säga emot. Lyckan över att vara förälder gör motgångarna lättare.

Ulla M. Holm (1993) har pekat på att det är två olika aspekter av moderskap som flätas samman i våra föreställningar. Hon ger dessa olika namn för att kunna skilja dem åt. Att utöva moderskap i betydelsen social praktik är enligt hennes terminologi att utöva "modrande" medan i betydelsen modersfunktion i biologisk bemärkelse så är termen "mödrande" (a a s 106). Moderskapet är bland annat en social institution med implicita och explicita normer, roller och förväntningar samt en traditionsförmedlad social praktik med typiska mål, krav och procedurer, färdigheter och även med experter och professionella inbegripna (a a).

Diskurser om tonårsmödrar fokuserar på både modrandet och mödrandet. I de intervjuade kvinnornas berättelser så är det främst den sociala modersrollen som angrips medan det i t ex avhandlingen *Teenage childbearing* av Otterblad Olausson (2000) både är sociala förhållanden (inkomst, utbildning etc) liksom biologiska faktorer (sjukdomar, för tidig död, förlossningskomplikationer etc) som lyfts fram.

3.3 Massmediala bilder och de tonåriga mödrarna⁵

Storbritannien har flest tonårsgraviditeter i EU. Om detta och åtgärden att dela ut dockor, som kissar på sig och skriker och därigenom ska spegla bebisars omsorgsbehov, till tonårstjejer, skriver DN:s reporter i London (Jacobsson 1999). I artikeln skriver journalisten om en tolvåring som blir gravid för att ha någon att älska, en sjuuttonårig mamma som tycker allt är botten för att hennes son skriker och hon själv inte kan träffa kompisar. Sjuuttonåringen säger också att hon inte kan ta hand om ett barn eftersom hon själv är ett barn. Premiärminister Blair sägs i underrubriken skämmas över rekordet och citeras: "Hela vårt land behöver en ny

⁵ Det skrivs åtskilliga artiklar om tonårsmammor. De återfinns i lokala och nationella dagstidningar, veckotidningar och föreningstidskrifter. Här lyfts bara ett fåtal exempel vilka berörs i intervjuerna.

känsla för moral och vad vi vill med vårt liv” (a a). Regeringen kommer också att förändra bidragssystemen, skriver Jacobsson, ”så att det tydligt framgår att ett eget arbete är grunden till välstånd, och att ett spädbarn inte är någon genväg till en egen lägenhet för en tonårig mamma.” (a a) Artikelförfattaren skriver även att insatser mot ”för” tidig graviditet är välmotiverad. Via e- post frågade jag journalisten bl a om hon tyckte att den sjuttonåriga modern var representativ för unga mödrars inställning till sina barn. Hon svarade bl a att; ”Vår 17- åring var inte särskilt representativ om sanningen ska fram var hon den enda unga mamma som vågade säga ett pip om sin situation.” Jag nämnde innehållet i artikeln i intervju med Emma och hon visste genast vilken artikel jag syftade på och hade funderingar kring teman i den:

Lina: I Storbritannien delar de ju ut såna dockor...

Emma. Ja. Som såna japanska leksaker [en sorts elektroniska husdjur]. Jag hörde Ingrid [barnmorskan på Ungdomsmottagningen] sa det. Det är ju som på barnkunskapen: En mjölpåse... Eller ett ägg man ska ta hand om. Men det handlar ju inte om det, en jäkla docka som skriker! Hur mycket kärlek får man av en docka? Det är på beställning, det är ju inte man själv som har bestämt att man ska ha den här dockan och den är inte en del av en själv! Det finns väl i alla åldrar, dom som vill ha ett barn för att få kärlek eller av något annat behov men det är ju inte nån åldersgrej att få barn för att man ska ha killen kvar eller så. Det tror jag inte har någon åldersförankring. Jag tror det är så med många som är gifta, 'vi kanske ska ha ett barn till så fixar vi det'. Men det är ju inte så... Då är det ju positivare med något sånt som på Ungdomsmottagningen där man får reda på hur det är [att vara förälder]. Det är bra. Fast då kanske folk [syftar på unga] vill ha barn! [Skratt]

En annan av de intervjuade kvinnorna har varit med i två reportage/artiklar om unga mammor i veckotidningar. Den första som var skriven som ett personporträtt och där hon var rätt citerad hade gjort henne nöjd. Men om den andra berättar hon så här:

Lina: Artikeln i /.../ [namn på veckotidning] vad tyckte du om den? Hade du sett den innan?

Karin: Jag fick ett exemplar av den och ändrade det som var fel. Sen skickade jag tillbaka den och då ändrade hon felen men gjorde nya istället. Sen satte hon bara in den.

Lina: Vad tyckte du om överskriften?

Karin: Jag minns den inte.

Lina: ”Ung mamma eller barn som får barn?”

Karin: Jag vet inte... Hela hon... Journalisten, jag tyckte inte om henne. Hon ställde mycket underliga frågor. En fråga var t ex; tycker du om att klä upp ditt barn... Tycker du om att klä Elin [äldsta dottern] i dockkläder och ha henne som docka? Jag sa bara... En sån fråga vill jag inte svara på överhuvudtaget! Så man märkte att hon var för det ”barn som får barn”. Det var det hon hade i tanken innan hon kom till mig överhuvudtaget.

Lina: Fördomsfull?

Karin: Ja, mycket. Och jag tycker det genomsyrar artikeln också... Det var mycket skumma frågor som jag inte svarade på överhuvudtaget. Jag tyckte inte om henne.

Emma kom att tänka på betydelsen av talkshows i TV när jag frågade henne om massmedia:

Lina: Har du någon uppfattning om vad media visar för någon bild?

Emma: Det var en del talkshows, Alice Bah eller Mänskligt eller var det var i början när jag var gravid och då var det ju jättejobbigt att se... Sen är det ju såna amerikanska, Ricki Lake som är skräckpropaganda. Det är väl bara för att det är mycket amerikanska tonårsgraviditeter antar jag.

Maria tyckte däremot att även ett program som framhåller det positiva med ungt föräldraskap kan vara problematiskt och förtigande. Hon pekar på problemet med folks bemötande och att det inte framkommit:

Maria: Såg du det där på [tv-programmet] Bullen om Unga föräldrar?

Lina: Nej, jag missade det.

Maria: Jag känner pappan, han bor här på Kulladal. Men jag känner inte mamman. Jaja jag reagerar inte. Men Bullen menade, o så kul att få barn i tonåren, då kan man bli kompisar... Det reagerar jag på, för så jävla lätt är det faktiskt inte. Bara för samhället tycker inte det är bra... Inte en enda negativ grej sa dom. Jag tänkte, ta upp det om vilka fördomar är det om tonårsmammor? Åååvad kul det är med ung förälder... Och jag tyckte att det har jag aldrig hört att det skulle vara så himla kul. Det stämmer inte. Jag är tonårsmamma och så är det bra med det. Där är inget negativt i det programmet. Men det är jävligt mycket negativt, det är det. Sen är det detta med BB. Att jag fick vara kvar där så länge. Dom avslöjade sig när jag skulle byta blöja på Louise. Men du kan ju det här... Då får du åka hem. Jaha... Varför får jag inte åka hem? Nej vi måste kolla så att allt är bra. Men det är ju bra! Alla andra fick åka hem efter en två dagar. Men jag låg där med mitt barn. Alla var dönyfikna. Skulle det vara svårt? Det kanske är dösvårt för pappor som är 40år att byta blöjor, dom gör inte det.

Ingrid Karlsson är barnmorska på ungdomsmottagningen och får många samtal från journalister.

Lina: Är det mycket journalister som ringer hit?

Ingrid: Ja det är mycket journalister och sen är det mycket folk som gör olika arbeten i sociologi... [skratt] Inte bara du... faktum är att det är många andra... Men vi kan ju inte släppa hit så många. Det är också det här att är man då redan ung förälder och påpassad och "tyckt om" förstår du... Så ska man då hela tiden släppa hit massa folk på vår tonårsmammagruppträff t ex så skulle ju det vara helt förfärligt.

Lina: När det är journalister som hör av sig känns det som att det är ett uppriktigt trevligt intresse av det ni håller på med eller är det sensationssökande?

Ingrid: Jo, det är det ju ibland och då försöker vi att mota bort det. För att det har funnits ett antal gånger då det inte blivit några artiklar skrivna... dess bättre... När man kommit med såna här idéer att nu ska jag skriva om... ALLA som är femton år som har fått barn som ni har träffat. Det kan ringa nån som säger att 'Jag vill ha kontakt med alla som ni har träffat som är femton år. Kan du ge mig telefonnumret till dom? För jag ska skriva en artikel om hur det är att vara mamma som så ung.' Ja då får man ju ta ett samtal om vad det här betyder och då brukar faktiskt de flesta förstå vilket stickspår man hamnat på. För det är definitivt ett stickspår. Det var en som ringde här i somras och sa. Han sa faktiskt så att 'jag ska göra en kartläggning av dom som är under arton år. Jag ska ha ett register...' Det blev ju inget med det heller [skratt]. Jag kan räkna upp många såna samtal som vi har haft! [skratt].

3.4 Ekonomiska strukturers betydelse för de tonåriga mödrarna

De unga mödrarna i Brembecks (1998) studie, av vilka de flesta inte hade "riktiga" jobb eller yrkesutbildning, upplevde känslor av utestängdhet och ett konstruerande av dem som ett

”andra” vilket ledde till uppgivenhet. I deras försök att skapa ett värdigt liv i utanförskapet var barnet en börda, inte en tillgång. Hon skriver att det t o m handlade om att fortsätta leva sitt liv ”trots” barnet. De skaffade inte barn för att få tillgång till de institutionella trygghetssystemet men hade en outtalad tilltro till det som en förutsättning för att de skulle kunna behålla barnet. Men den sociala nedrustningen under 90- talet hade kommit in som ett reellt hot i kvinnornas liv och även medvetenheten om deras utsatthet började smyga sig in i deras resonemang (a a).

På grund av att föräldrapenningen är kopplad till inkomst så blir valet att skaffa barn senare i livet rationellt. Ungdomar är hänvisade till studier och tillfälliga anställningar och är i hög utsträckning arbetslösa och sysselsatta i arbetsmarknadspolitiska åtgärder vilket leder till att många har svårt att få råd med egen bostad. Dagens ekonomiska svårigheterna finns främst hos tre kategorier; ungdomar, flyktingar och ensamstående mammor. Dessa behöver i högst utsträckning socialbidrag. Ungefär 10% av ungdomarna mellan 18 och 24 år får någon gång under ett år socialbidrag och 38% av de ensamstående mammorna fick socialbidrag 1990. I samhället finns också en stor misstänksamhet mot denna grupp (Ahrne et al 1996).

Ekonomi var ett återkommande tema i intervjuerna. De tre kvinnorna hade alla upplevt ekonomiska problem och oro för sin och barnets/barnens försörjning. Två av dem hade varit i kontakt med socialtjänsten för att få hjälp med sitt uppehälle, den tredje övervägde att söka kontakt med dem eftersom hon trodde sig leva under existensminimum. De menade alla att de ekonomiska trygghetssystemen är dåliga för unga föräldrar och visade i intervjuerna ibland ilska över sin ekonomiska situation.

Karin och Maria som haft socialbidrag upplevde inte att de fått bra bemötande eller tillräckligt med hjälp av socialtjänsten. Karin fick under det yngsta barnets småbarnstid ibland rensa kylen hos sina farföräldrar. Maria berättar om bostadsområdet hon bor i och att hon upplever sammanhållning där, även om hon har det dåligt ställt hjälper hon andra. Emma, som ännu inte haft socialbidrag handlar barnkläder på Second hand och tänker på att laga mat och baka själv för att hålla nere matkostnaderna. Hon berättar så här om sin ekonomiska situation och hur hon tycker att trygghetssystemens uppbyggnad anvisar en livsloppsnorm:

Emma: Och det tycker jag är tråkigt att folk har sån syn på barn. Att det är helt hemskt och jobbigt och botten. De flesta säger att det är meningen med livet att ha barn och sen är det så [i deras tycke] att man inte kan göra någonting. Man kan inte leva något liv efter det liksom. Jag tycker det är jättekonstigt att man tycker det är så himla negativt sen ur sociala [aspekter]. Men det är väl så också att samhället bygger på... Systemet är ju så att man ska va 35 och ha jobb. Har man inte jobb så är mammapengen 80 kronor om dagen och så skatt på det. Jag fattar inte det. Det är nästan så att dom ska skrämna en att inte ha barn. På något sätt, allt är så... det är fel.

Under Karins graviditet oroade sig hennes mor främst för hur hon som förälder skulle försörja sig. Hon menar även att detta, svårigheten att försörja sig som ung förälder, är avgörande för omgivningens inställning till den unga föräldern:

Karin: Det är det föräldrar alltid oroar sig för. Inte hur man ska klara det utan liksom... Hur ska du... Utbildning, pengar. Det är ingen som undrar om man är psykiskt och fysiskt mogen för det, det är aldrig det dom frågar. Det är pengar och utbildning. Det är ingen som frågar mig; Känner du dig mogen, tror du du klarar det? Ingen frågade det.

Lina: Tycker du generellt det är så att människor har den inställningen att det handlar om pengar och arbete?

Karin: Inte en enda har frågat om jag är mogen för det... Bara pengar och utbildning.

Mamma försökte lite: Just det här med pengar; Hur ska du klara dig? Men Erik [barnets far] hade fast inkomst och bil. Det var sen när han gjorde slut... Då försökte hon övertala mig... Vi var ovänner och hon försökte tala om [abort]... Men då hade det gått så långt och jag hade bestämt mig för att behålla det.

Lina: Så det var hans ekonomiska trygghet som gjorde att hon kände sig trygg?

Karin: Precis! Sen är det möjligt att hon kände att jag klarade det, men hon frågade aldrig. Det var att Erik hade sitt på det torra... Det var det.

Lina: Hur klarade du dig?

Karin: Jag hade socialbidrag

*

Karin: En kurator på KK hade hjälpt mig med det där [socialbidrag]. Jag hade ju ingenting. Jag hade min säng... Ingen TV och så men hon hjälpte mig att fylla i ett brev hur mycket jag skulle ha för köksbord och sånt.

En förutsättning för självständighet när barnet var fött var att ha flyttat hemifrån menade Karin, Emma och Maria. Därför är ekonomiska förutsättningarna så viktiga. Just ekonomiska bekymmer och önskan om ett eget hem möter också barnmorskan Ingrid Karlsson i sitt arbete på ungdomsmottagningen.

Lina: När du träffar de här blivande mammorna vilka problem talar de med dig om? Är det några problem som dessa generellt har?

Ingrid: Om man säger dom som är under arton år. Där finns ju praktiska problem... Att man vill flytta hemifrån och bo själv eller med barnets pappa. Det är ju inte alltid det är så lätt. Ofta får man då ha kontakt med någon på socialtjänsten och så får det lösa sig på bästa möjliga sätt och gör det inte det... Det kan ta väldigt lång tid innan det ordnar sig, men det gör oftast det till slut. I övrigt är det ju det här med ekonomin. Det är ju problematiskt. Men när man väl har fått klart för sig att nu ska vi få det här ekonomiska biståndet, om man behöver det och det gör man oftast som ung förälder, då ser man att nu har vi så här mycket och att röra oss med. Då känns det ofta bra när man har fått det beskedet. Det här kan jag göra men inte detta... Just det här med att inte veta vad man får, hur det ska bli- det är jättejobbigt, upplever jag att de tycker. Många går med stora klumpar i magen för det här med ekonomi. Så det brukar vi tala om himla tidigt. Det brukar dom som kommer hit fråga om.

3.5 Bemötande och efterfrågan om respekt

Informanterna i min uppsats beskriver samtliga en främst negativ bild av ”omvärldens” syn på dem. De menar att det faktum att de är s k tonårsmödrar per automatik betyder att människor

ser ner på dem. De karakteriserar denna negativa bild med exempel från vänners, familjs och myndighetspersoners bemötande och skapar utifrån detta en bild av en kollektiv motståndare och olika sätt att förhålla sig till denna. Vid sidan av fysiska personers bemötande fanns hos mammorna en upplevelse av massmedialt fördömande mot tonårsmödrar.

Även här betonas den svåra ekonomiska situation som en ung förälder hamnar i. Denna tas som orsak för att visa omöjligheten i att vara tonåring och förälder och föreslå den gravida att göra abort. Jag bad de intervjuade mammorna att berätta om graviditeten och valet att behålla barnet. Utifrån det berättade de om vilka reaktioner de mött och hur de reagerat på dessa:

Emma: Min mamma var ju mycket så; 'hur ska det gå, ekonomiskt och så'. Hon kallade ihop dom, min släkt.. Jag fattade inte varför. Dom hade ju inte alls med det att göra! Men hon ville väl ha stöd. Hur ska det här gå? Min morfar sa till och med att om jag har jättelite pengar och så och inte klarar mig ekonomiskt så kan dom ta barnet ifrån mig. Det är ju inte riktigt så på nittonhundratalet. Man känner att man [istället] vill höra: Det här kommer du att klara, du är ju stark och så!

*

Lina: Var det andra som ville vara med och bestämma?

Emma: Ja. Jag bestämde ju att jag ville ha barn. Men andra tyckte ju att jag skulle göra abort. Det tyckte jag var jättejobbigt.

Lina: Var det kompisar då eller?

Emma: Ja och släktingar och så. Men jag hade bestämt mig och stod för det liksom. Jag tycker inte någon annan kan hålla på och bestämma över mitt liv. Det är ju en så stor grej liksom. Det avgör livet eller vad jag ska säga. Man ska inte lyssna på någon annan. Följa sig själv bara. Och det har gått bra.

*

Emma: Mina vänner, det var några som var så där... 'kommer du verkligen klara det?' och så där. Jag orkade inte höra det. Då umgicks inte vi så mycket på ett tag. Jag tycker mer dom kan råda mig... Min mamma har ju många vänner och så som skulle hålla på och säga en massa saker till mig som jag inte ville. Vad då. Vad har dom med det att göra? Det var jättejobbigt. Folk som inte jag känner ska lägga sig i mitt liv.

paus

Lina: Var det saker du upplevde som sårande?

Emma: Min mamma var tillsammans med en man för flera år sen som jag var mycket hos. Som var som min pappa och han sårade mig väldigt. Han tyckte det var jättedumt och han var förbannad och jättedum. Folk kanske inte riktigt kan uttrycka sig när dom vill skydda en. Det blir fel men han har jag inte kontakt med längre. De som är negativa... Då behöver jag inte det. han sa så; 'du kommer aldrig hitta någon kille och det är ingen kille som vill ha en tjej med barn.' Sånt som jag inte orkade höra. Och min mamma tyckte jag skulle göra abort. Men nu ser hon Arvid [sonen] och det är bra. Det var nog tur att jag var så stark i mig själv. Visste verkligen vad jag ville. Är man väldigt osäker och inte vet vad man vill och så. Om man gör abort då, det måste vara fruktansvärt.

*

Maria: Den ende som var glad i min släkt, det var min styvfar. Ska du bli mamma? Han blev glad. Dom andra; 'SÅ ung?' Jag berättade för min mamma när jag var i trettonde veckan eller något sådant, för då visste jag att det inte går å göra abort så. Jag sa det inte [innan] för jag visste att hon skulle tvinga mig då. Det första hon sa [när hon fick veta] det var; 'du vet att det går å göra abort' och sen gick hon. Det tyckte jag var för jävligt.

Lina: Fy.

Maria: Ja, fy fan alltså. Så säger man inte. Min mormor visste inte förrän jag var i åttonde månaden. När jag böjde mig framåt, min häck... Jag vägde ju alltså som en elefant. Och hon: 'Är du med barn?' och jag; 'nej nej.' Det var sånt [/ett slags] skydd, jag blev rädd... 'nej, jag har gått upp i vikt.' Jättetröja... Och sen ringde jag henne på jobbet, hon sitter i receptionen så jag tänkte, hon kunde inte skrika på mig då [när hon var på jobbet]... 'Du vet det där du frågade mig om?' 'Ja', 'Ja det är så' 'ja det visste jag väl' och så klick.

Lina: Inte 'grattis'?

Maria: Nej, inte 'o vad skoj' eller något sånt. Sen var det bara 'socialen och du vet hur jävligt det är'.

*

Lina: Vad sa hon [din mamma om att du var gravid]?

Karin: Jag vågade inte säga något till henne. Men jag skrev en lapp och lämnade till henne på köksbordet på morgonen. Sen gick jag till skolan. Och så vågade jag inte gå hem sedan... Så när jag kom hem hade hon en kompis där och allting var som vanligt... Hade hon inte läst brevet? Det är nog bara för kompiserna är här... Men hon stötte mig hela tiden men då var jag ju fortfarande tillsammans med Erik... När hon fick reda på det.

I alla tre intervjuerna beskriver mammorna hur de haft en beredskap för att möta motstånd redan från början då de konstaterat att de var gravida. Karin vågade inte berätta för sin mor öga mot öga utan lämnade en skriven lapp till sin mamma och bestämde med pojkvännen att hans föräldrar inget skulle veta förrän abort inte längre var möjligt. Så resonerade även Maria som väntade med att berätta för sin mamma. Båda fick sina förningar bekräftade; motståndet mot deras graviditeter var stort hos anhöriga till dem. Emma fick uppleva att hennes mor av sin oro kom att engagera hela släkten för att diskutera hennes graviditet. Emma konstaterar att hon gjorde det för att hennes mamma själv ville få stöd, inte för att skaffa detta åt sin dotter.

Emma, Maria och Karin betonar att det är deras egna val att bli mammor och att ingen annan har medbestämmanderätt. De upprördes också av omvärldens brist på stöd och glädje under deras graviditet. Detta grumlade deras egen glädje över graviditeten och de uttrycker besvikelse och vad de istället hade velat få: Stöd, uppmuntran och glädje över det väntade barnet. Tidigare studier av Kaplan (citerad i Brembeck 1998) visar också just detta; att unga mödrar sällan har stöd och hjälp (a a). Samtidigt så betonade mammorna i mina intervjuer om det var någon eller några som behandlat dem respektfullt eller hjälpt och uppmuntrat dem.

Maria uppskattar en väns stöd:

Maria: Sen är det att jag är mamma. Många ser upp till mig och tycker att jag är jävligt häftig. Min kompis avgudar min dotter. Det är inte så: "Nu ska jag bli med barn", det är inte det... Men, hon tycker det är jäkligt strongt av mig. Vi har varit kompisar sen vi var sju år. Hon känner mig. Hon vet precis. Det är ju rätt skönt att ha hennes stöd. Det är många killkompisar så där... Inte så att dom är styvpappa. Men dom vill väldigt gärna hjälpa till. Då brukar jag skratta, skämta till det.

Ingrid Karlsson på Ungdomsmottagningen berättar att funderingar kring hur man ska kunna tala med sin omgivning om graviditeten ofta kommer tidigt under graviditeten:

Ingrid: Den vanligaste funderingen bland de unga som kommer hit är hur de ska kunna tala om det [graviditeten]. 'Hur ska jag kunna berätta för mina föräldrar?' 'Hur ska vi kunna berätta det här för våra respektive föräldrar?' I en del fall kan det vara så här att det går väldigt lång tid innan man vågar det. Det är inte jättevanligt... De flesta brukar berätta det rätt så snabbt. Men när det är så där att man inte klarar av att berätta det då är det jättejobbigt. Det är så oerhört jobbigt inuti magen. Men när man väl ha berättat det och fått de första reaktionerna... Det kan ju vara rätt chockartat med ilska och allt möjligt så är det ändå att när man väl fått ur sig det här... Då kan man ta till sig det mer helhjärtat.

Ingrid Karlsson menar också att det är gemensamt för alla de unga föräldrar hon möter oavsett om de är 16 eller 19 år att fundera över bemötande. Viktigast är hur den egna familjen, ens föräldrar och även släkt, reagerar på att man ska bli eller är tonårsmamma. Deras reaktioner och hjälp eller uteblivna stöd spelar den mest avgörande rollen.

3.6 Om att lämna föräldraledigheten, samhällsstrukturer som hjälper och stjälper

I avhandlingen *Teenage childbearing* (Otterblad Olausson 2000) sägs tonårsmödrar ha lägre mål med sina studier än andra ungdomar och att föräldraskapet i sig reducerar deras möjlighet till en lång utbildning och god anställning (a a). I mina intervjuer pekade samtliga på problem med att studiemedelsreglerna utesluter dem som tonåringar från att kunna försörja sig om de påbörjar en utbildning⁶. Detta påpekas också i en rapport om tonåriga mammor i Stockholm (Tengkvist 2003). Maria ville börja plugga och berättar här om hur hon blev bemött när hon ville läsa på Komvux istället för den vanliga gymnasieskolan, vilken hon tyckte sig ha fjärrmat sig ifrån i och med föräldraskapet:

Maria: Jag gick till komvux och stod i kön där bara för att hämta en blankett och så sa hon där till oss att nästa gång behöver ni ju inte ha med er era barn och att det var tillräckligt stressigt ändå. Men vi hade ju ingen barnomsorg och så... Vi har väl all rätt! De hade det ju stressigt men han, [min kompis barn] bara gnällde lite för att han ville ha nappen och så... Men det var ju andra barn där som skrek. Så vi bara gick. Sen så för att jag är under tjugo så ska man ju tala med kurator [för att komma in på Komvux] så kom vi in på att jag är ensamstående mamma och hur det var. Så frågade hon ju efter familjeförhållanden och det har dom ju inte med att göra men jag hade en bror med cancer vid det tillfället men han är okej nu. Men hon tyckte att jag hade ett så jävligt liv att det inte var någon ide om jag började skolan. Nehä tyckte jag... Men jag var bestämd så; Jag klarar det, jag klarar det. Men då sa hon att din dotter kan ju bli sjuk och så, hela tiden. Hon hade varit sjuk två dagar den terminen. Men jag kan också bli sjuk sa jag. Nej, jag fick inte. Avslag direkt. Sista mötet gick jag inte på för det var bara för att sitta och säga vad de sagt innan. Jag känner biträdande rektor där och han säger nästa höst men jag vill ju inte han ska gå in och hjälpa mig, jag vill klara mig själv. Det är faktiskt diskriminering och jag är ung och har sånt go i mig själv och jag vill löpa linan ut men de kan lika väl slå mig på flabben sa jag.

⁶ Studielån ges ej för gymnasiestudier till ungdomar som ej fyllt 20 år.

Sen klagar folk på att jag är arbetslös men jag har ju ingen utbildning och får ingen utbildning. Det skiter ju arbetsgivaren i.

Karin vill läsa till sjuksköterska och sedan vidareutbilda sig till barnmorska. När föräldraledigheten var slut tänkte hon börja studera men har nu skjutit det på framtiden när barnen blivit äldre:

Karin: Jag började plugga men jag hoppade av efter en månad. Elin var ett år precis och hon var på dagis från 7 på morgonen till 5 på eftermiddagen. Jag ville inte att hon skulle växa upp på ett dagis så jag började jobba istället.

Ingrid Karlsson menar att det kan vara svårt att avsluta en påbörjad gymnasie- eller grundskoleutbildning om man blir förälder. Men en positiv utveckling tycker hon sig skönja:

Ingrid: Faktum är att under de senaste åren här så har jag märkt en förändring, en ökad förståelse på skolorna för det här. Att man faktiskt kan gå i skolan och ha barn. Att man har underlättat för unga mammor. Bättre än för ett par år sedan... Inte så att man direkt blev utkörd från skolan då på något sätt men det var liksom så svårt allting. Men nu så... Det finns positiva saker som händer tycker jag.

3.7 Vetenskap och vård; Tonårsmor ett folkhälsoproblem

På Socialmedicinska enheten vid Universitetssjukhuset MAS har man författat en rapport om barn och ungdomars hälsa i Malmö där en del av resultatet består i en redovisning av gruppens ”beteende/riskexponering”, under vilken en av underrubrikerna är ”Tonårsmammor” vid sidan av andra rubriker som t ex ”Bristande amning”, ”Berusningserfarenheter årskurs 9” och ”Skolk årskurs 9” (Olivius och Hanson 1998 s 3).

Rapporten är huvudsakligen kvantitativ med redovisningar som gör jämförelser mellan olika stadsdelar. Men här finns också en mindre inramning till siffrorna. I avsnittet om tonårsmammor finns utöver informationen om att Rosengård och Södra Innerstaden har flest tonårsmammor konstaterat att en brittisk studie visar att det finns socioekonomiska skillnader mellan unga kvinnor/ ”flickor” som blir gravida. I ”välmående områden” slutar tonårsgraviditeten oftare i abort än i ”fattiga områden” där graviditeterna även är fler (a a s48). Texten måste ses som en förklaring till varför författarna anser att tonårsmammor hör hemma under rubriken riskexponering.

Men det finns motsatta uppfattningen inom vårdsektorn. Ingrid Karlsson på ungdomsmottagningen Rooseum i Malmö berättar att de erbjuder ett alternativ till den vanliga

Mödrahälsovården åt kvinnor som väntar barn i tonåren med föräldrautbildning för bägge föräldrarna. Här finns också en mammagrupp för de som fått barn.

Under våren 2000 lades en avhandling fram på Karolinska institutet som genom kvantitativa studier redovisar långsiktiga effekter av låg ålder hos mödrar i fråga om social situation senare i livet såväl som risken för att dö en för tidig död. Genom registerstudier har man funnit att ”risken” för tonårsgravitet hänger samman med hem och bostadsförhållanden, rökning och utbildningsnivå. Låg socioekonomisk status, att leva med en ensamstående förälder och ha låg ambitionsnivå i skolan har samband med om man blir tonårsförälder (Otterblad Olausson 2000).

Kvinnor som varit tonårsmödrar möter en betydligt ökad risk att få en sämre levnadssituation senare i livet än andra mödrar. Det är mer troligt att de får dåliga anställningar, blir ensamstående mammor, får fyra eller fem barn, blir beroende av socialbidrag och får dålig pension. Författaren menar att tidigt barnafödande i sig också reducerar möjligheten till en lång utbildning (a a).

De tonåriga mödrarna möter också en ökad risk att dö en för tidig död, orsakerna är bl a livmoderhalscancer, hjärtsjukdomar, självmord, alkohol-relaterade sjukdomar och våld. Risken att dö av våld är tiogånge större för de unga mödrarna och risken för livmoderhalscancer och självmord är dubbelt så stor. Data visar att den för tidiga döden är nära associerad till en hälsofarlig livsstil, dålig psykosocial hälsa och en våldsam livsmiljö. Detta visar att tonårsmammorna mer ofta har ett extremt problemfyllt liv än andra mödrar enligt avhandlingen. Dessa skiftande problem som i högre grad drabbar de unga mödrarna än andra mödrar kvarstår även oberoende av deras socioekonomiska bakgrund. Men det är vanligast att arbetarklassungdomar blir tonårsmödrar (a a).

3.8 Mammornas berättelser – om diskurser och motdiskurser?

Oavsett var de tonåriga mödrarna jag intervjuade diskuterade så fanns den dominerande bilden/diskursen vilken fördömer kvinnornas val och framställer dem främst som problem alltid närvarande som en skugga. Denna utgjordes av deras vänner, föräldrar och program de såg på TV eller artiklar de läste. Brembeck (1998) har beskrivit att sociala praktiker i form av personal på MVC, BB eller BVC liksom bilder eller idéer ger uttryck för och skapar diskurser kring de unga mödrarna. En mängd olika och ofta motstridiga diskurser existerar kring vad det innebär att vara ung, kvinna eller tonåring likväl som mor (jmf a a).

Brembeck (a a) skriver att diskurser anvisar olika positioner eller identiteter liksom sätt att uppträda, presentera och uppfatta sig själv som vi ska rätta oss efter. Unga mödrar exemplifierar detta till exempel med hänvisningar till BVC- sköterskors anvisande av s k korrekta mammroller. Detta innebär inte att diskurser är entydiga och enbart hänvisar till en roll. Rollen som individen väljer i ett visst läge uppstår i mötet mellan diskursers och praktikers försök att få individen att ansluta sig till en anvisad roll och dess egen, individuella subjektivitet. Rollen eller subjektpositionen är individens försök att gestalta olika angivna positioner i det diskursiva fältet om t ex moderskap och försöka göra det till sitt (a a).

De diskurser som har mest inflytande inom ett fält får karaktären av ”sanning” (Elvin-Nowak 1999) d v s uttrycker dominerande värden, föreställningar och uttrycksmönster och kallas hegemoniska diskurser (Sahlin 1999).

Motdiskurser formas av de grupper som inte tillåts delta i offentliga samtal. De kan synas i mindre spridda media t ex föreningstidningar (a a). Varje del av en människas liv är påverkat av olika diskurser vilka erbjuder olika bilder av vad det innebär att vara t ex kvinna eller mor (Elvin-Nowak 1999).

Det som kvinnorna tycker är problematiskt med att kombinera tonårstid med moderskap är - vid sidan av det förakt som de upplever att de utsätts för i media och individuellt - de ekonomiska följderna dels då de hade det dåligt ställt under tiden som föräldralediga och dels för att de därefter inte kunde finansiera de studier de ville påbörja.

I deras berättelser så omöjliggörs ett jämställandet av dem som tonårsmammor med mammor i andra åldersgrupper av att de upplevde sig bryta mot en norm för hur livet skall planeras och levas. De instämde inte i diskursiva tolkningar av tonårsmoderskapet utan menade att livet kan levas på många sätt och i olika ordningsföljd. Deras berättelser av hur de krävt respekt och visat att de är stolta över att vara mammor kan ses som ett motstånd och skapande av motdiskurser. Även Unga föräldrars nätverk⁷ kan tolkas på detta sätt.

Just betonandet av glädje genom föräldraskapet återkom i intervjuerna som viktigt påpekande för att visa att de trots motgångarna inte tyckte moderskapet gjort deras liv enbart tungt. Karin menade till exempel att hennes första graviditet och tiden med ett litet spädbarn var den bästa och mest fria tiden i hennes liv. I kvinnornas berättelser fanns också en tro att de inom några år skulle befinna sig i en annan situation då de inte var tonåringar längre och därmed kunde betraktas som lika goda som andra mammor och i besittande av samma möjligheter.

4 TEORI: INDIVIDUALISERING OCH KLASS

Den tyske sociologen Ulrich Beck skriver i sin bok *Risksamhället* (1998) om hur det pågår en individualiseringsprocess och hur denna kommer att innebära att människan frigörs ur industrisamhällets sociala former- klass⁸, familj och könsroller. Han visar sedan hur denna individualiseringsprocess sett ut i den industrialiserade västvärlden och menar att vi befinner oss i denna pågående individualisering där välfärdsstatens framväxt med bl a sociallagstiftningen varit avgörande⁹.

Moderniseringen leder till en individualisering som gör att människors liv i dag blir mer mångfacetterade, bräckligare, osäkrare och mer motsägelsefulla. Individualisering har två sidor - medvetandet, det subjektiva i form av identitet och personlighetsutveckling samt den objektiva i form av den egentliga livssituationen (a a).

Jag kommer att redogöra för Becks teorier om hur individualiseringsprocessen ser ut på några specifika områden och vilka möjligheter och tvång - verkliga och imaginära - som där uppstått; jagcentrering, institutionsberoende, familj, media och möjligheten till förändring och motstånd. Därefter kommer jag avsluta med en diskussion där jag kopplar tonårsmödraskap till dessa samt frågar om klassbegreppet är helt utan relevans.

4.1 Individualisering, jagcentrering och krav på livsplanering

Individen måste lära sig att se sig själv som centrum i det individualiserade samhället för att inte förfördelas, menar Beck (1998), och att skapa en jagcentrerad världsbild är därför nödvändigt.

Två saker har hänt då människan frigjorts från de sociala bindningarna och privatiserats. Formerna för varseblivning har blivit privata och ahistoriska eftersom tidsperspektivet krymper. Detta kan gå så långt att allting blir samtid och kretsar kring det egna jaget. Å andra sidan minskar antalet områden där ett kollektivt agerande kan påverka det egna livet. Kravet på att själv utforma sitt liv ökar därmed. Den del av livet som människan själv måste påverka

⁷ Se: <http://www.ungaforaldrar.nu/>

⁸ Beck beskriver klassbegreppet utifrån den innebörd det haft främst under 1800- och början av 1900- talet och som en historisk erfarenhet vilket gett det dess sociala och politiska innehåll. I centrum står klassernas ståndsprägel och sociala självförnimbarhet. Klasser är stora grupper som i sina handlingar och sina liv är reellt beroende av varann.

⁹ Ulrich Beck utgår från Västtyska förhållanden och statistik men påpekar ibland att resonemang gäller för hela den industrialiserade västvärldens välfärdsstater.

och utforma växer kontinuerligt. Individualiseringen gör att livet läggs i människans egna händer frigjort från de givna mallarna och beroende av de egna besluten.

Genom individualiseringen av förlopp och situationer i en människas liv så blir livet självreflexivt. Det socialt förutbestämda levnadsloppet förvandlas till ett eget skapande av livet och därpå följer att vi har ett eget ansvar i detta livsskapande. Parallellt med den fortskridande moderniseringen så ökar möjligheten och kravet på att välja på samhällets alla handlingsområden. Samtidigt som möjligheten att välja uppkommer så följer också kravet på att välja. Det är med andra ord inte bara en öppning för att välja eftersom möjligheten att avstå är på väg att försvinna. Tvång skapas i valmöjligheten och då vi inte uppfattar att vi tagit ett beslut blir vi ändå ansvariga för konsekvenserna. Ansvaret gäller även då alternativ saknats (a a).

Samtidigt så pekar Beck på att kraven ökar genom att det individuella prestationstänkandet blivit allt viktigare. Förr i tiden uppfattade man saker som drabbade människan som guds eller naturens vilja och som ett öde medan i dag uppfattas händelser som personliga misslyckanden. Samtidigt som det kvalitativt sett alltså tillkommit nya former av personliga misslyckanden så har dessa samtidigt ökat rent kvantitativt. (a a).

Alltså måste beslut fattas och jaget sättas i centrum samtidigt som ansvar tas för ens livsplanering. Men om eller när människan drabbas av misslyckanden så är också dessa ett eget ansvar (jmf a a).

4.2 Individualiseringen, arbetsmarknaden och det antimoderna barnet

Hur ser då bilden av familjeliv och föräldraskap ut i det moderna individualiserade samhället?

Det helt utvecklade modernas grundfigur är den ensamstående människan. Arbetsmarknaden tar ingen hänsyn till de krav som familj, äktenskap eller föräldraskap ställer. Om man drar det modernas marknadsmodell till sin spets så förutsätter den ett familje- och äktenskapslöst samhälle eftersom alla ska vara självständiga och måste stå till marknadens förfogande. Marknadssubjektet är den ensamstående individen som inte, enligt marknadens villkor, är handikappad av familj. Det slutliga marknadssamhället är med andra ord ett barnlöst samhälle såvida barnen inte har rörliga ensamstående mammor och pappor (Beck 1998).

Barnet utgör ett hinder i individualiseringsprocessen och är därför antimodernt. Att ha ett barn kräver av föräldrarna mer pengar och arbete. Barnet är också oberäkneligt och kan vända upp och ner på det noggrant hoppusslade dags och livsschemat (a a).

Samtidigt är barn i dag valda, efterlängtrade och överälskade. Kvinnor skaffar barn trots att moderskapet håller dem tillbaka arbetsmarknadsmässigt. Barnet är för kvinnor ett efterlängtat hinder. De lockas av moderskapet att medvetet välja att bort en ekonomisk självständighet och karriär menar Beck (a a).

4.3 Församhälleligande och institutionsberoende

Livssituationer överskrider de institutionella gränserna så att de enskilda individuella situationerna har en institutionell sida. I dessa finns den institutionsberoende kontrollstrukturen och individualiseringen blir den mest avancerade formen av församhälleligande där individen står i beroende till institutionerna (Beck 1998).

Familjebanden och klasskillnaderna utplånas inte helt under individualiseringens gång utan träder tillbaka och ersätts av sekundära institutioner och instanser som präglar enskilda människors liv och gör dem utgivna till trender, konjunkturer och marknader tvärtemot den bild som människor i sitt medvetande får av sig själva som stående i kontroll. Härmed blir det individualiserade privata livet alltmer beroende av sådana villkor som man som privatperson inte har något inflytande över. Politiska och samhällliga frågor som hålen i det sociala skyddsnetet, arbetsvillkor, byråkratiska övergrepp m m är samtidigt problematiska situationer som uppstår och motsätter sig all form av individuell påverkan. Individualiseringen sker med andra ord när förutsättningarna för ett självständigt liv är sämre än någonsin (a a).

Individualiseringen gör att människor blir utlämnade till den externa styrningen och standardiseringen. Att institutionerna så tydligt präglar livet gör att det finns direkta samband mellan regleringar av utbildning, sysselsättning, socialförsäkringar - och människors liv. Samtidigt så sker påverkan mest i det fördolda och som bieffekter av beslut som explicit gäller interna frågor i t ex utbildningssystemet (a a).

Individualiseringen kan alltså inte sägas ha betytt emancipation eftersom levnadssätten haft en tendens till institutionalisering och standardisering. Individen är beroende av arbetsmarknad och i förlängningen konsumtion, utbildningsmöjligheter och sociallagstiftningens hjälp liksom av trender inom psykologisk och pedagogisk rådgivning och vård. Detta betyder att det råder institutionsberoende, individuella villkor. Detta öppnar för implicit politisk styrning. Institutionerna agerar i juridiskt bestämda kategorier av normalliv som har allt mindre med verkligheten att göra.

Ryggraden i det normala livet är normala arbetsförhållanden och därför utgår socialförsäkringssystemet ifrån att människor förvärvsarbetar. Socialförsäkringarna bygger

således på en normalitet som det har blivit allt svårare att leva upp till då stor arbetslöshet råder (a a).

4.4 Becks individualiseringsteorier och den tonåriga modern

Ulrich Beck (1998) skriver inte om tonårsmödrar men jag anser att hans teorier kan användas för att ge ett förslag till varför tonår och moderskap inte anses kunna kombineras samt vad de verkliga institutionella hindren för en tonårig mor beror på. Här följer en diskussion där Becks teorier (a a) relateras till det som skisserats i min uppsats:

Ulrich Becks (a a) teorier om individualiseringsprocesserna i välfärdssamhället visar att fokuset blir allt starkare på den enskilda individen och att dennes handlingar står framför klasstillhörigheten i avgörandet av hur livet gestaltar sig. Samtidigt så blir tvånget starkt att göra val och modellera sitt livslopp och tänka i termer av prestation. Dessa prestationer tycks uteslutande gälla arbetsmarknadsmässigt och de val vi gör blir vi också skyldiga att ta ansvar för liksom de konsekvenser som följer, även de konsekvenser vi inte har makt över. Samtidigt verkar institutionerna för att vi ska leva ett slags normalliv och regelverken understödjer dessa livsloppsnormer med t ex socialförsäkringssystemet (jmf a a).

Den tonåriga mamman hamnar utanför denna norm och kvalificerar sig många gånger inte för att få en föräldrapenning som går att leva på. Samtidigt beskriver Beck (a a) att karriärtänkandet blivit allt viktigare och att familjen inte har någon plats i det utpräglade arbetsmarknadssamhället (jmf a a). Den tonåriga mamman har ett barn som hon ska ta ansvar för redan då hon ska träda in i arbetsmarknadslivet och där är barnet antimodernt enligt Beck (jmf a a). Tonårsmammans barn torde vara än mer antimodernt än barnet till en äldre mamma eftersom tonårsmoderns barn inte utgör ett hinder som trätt in i ett redan *påbörjat* arbetsmarknads och karriärsstyrkt liv. Detta barn finns med som en hindrande faktor innan detta karriärstyrda liv ens tagit sin början.

Otterblad- Olausson (2000) visar med sin statistik att den tonåriga mamman har en sämre utgångspunkt för utbildning och arbetsmarknad (a a) och det är just på dessa områden som livsskapandet tycks centralt i prestationssamhället (jmf Beck 1998). Men med Ulrich Becks teori hävdar jag att de personliga misslyckandena ofta vilar på en institutionell grund (jmf a a). Om en tonåring beslutar att skaffa barn är det just föräldrablivandet som beslutet handlat om. De ekonomiska problem som kan följa beror av institutionellt skapade regler så som föräldraförsäkringen eller regler för studiemedel. Beck (a a) påpekar att följderna av val vi fattat även blir vårt ansvar även om vi inte önskat dem och de problem som har en institutionell sida

framstår som personliga (a a). Därför blir tonårsmammans eventuella ekonomiska och arbetsmarknadsmässiga misslyckanden till synes självvalda. Ett socialbidragsberoende framstår som ett val som ska tas ansvar för istället för som en institutionellt bestämd påföljd. Brembeck (1998) beskriver just detta; att de tonåriga mödrarna sägs vilja vara ekonomiskt beroende (a a).

Om att skapa sitt eget liv handlar Becks (1998) individualiseringsteori. Att skapa detta livet och göra valet att bli mor i tonåren motsägs av det stora institutionella systemet i form av myndigheter, socialförsäkringssystem och media. Dessa beklagar att tonårsmodern väljer som hon gör och vill korrigera det som samhällsfenomen. Samtidigt blir tonårsmodern ifrågasatt i den nära världen av vänner och släktingar. Att göra val tycks handla om att göra val som stämmer med prestationstänkandet på arbetsmarknaden och som ligger i linje med det normalliv som Beck (se a a) beskriver att myndigheterna handlar efter. Därför kan man fråga sig om det individualiserade livet faktiskt inte betyder möjlighet till ett eget skapande *om* detta inte handlar om karriärstiska mål.

Samtidigt menar Beck att valet att skaffa barn är ett medvetet val att skaffa sig hinder arbetsmarknadsmässigt (a a). I mina intervjuer så visade berättelserna i hög grad självreflexivitet och försök att planera för framtiden studier, arbete och bostad etc. Moderskapet var reflekterat och sades inte utgöra ett medvetet karriärhinder. Istället såg kvinnorna det som ett hinder på kort sikt. Men de tycktes samtidigt gå in i en vägg av oförståelse eftersom deras uttalade reflekterande förklaringar till livsval inte bemöttes utan istället nonchalerades till förmån för en statisk bild av tonårsmodern som omotiverad till studier och yrkeskarriär.

Beck (1998) skriver också att man upplever att allt är möjligt genom individualiseringsprocessen och fjärmandet från könsrollerna (a a). Mödrarna i mina intervjuer ville ha ett skiftande yrkesliv och fortsatta studier liksom de ville ha sitt moderskap. De såg inte moderskapet som ett självvalt hinder utan som en del av deras livsskapande.

Genom t ex televisionen serveras vi transnationellt medias lansering av det senaste modet av konflikter och frågor och en dessa får lätt påverkan på den sociala strukturen skriver Beck (a a). Även detta tycks avgörande för synen på de tonåriga mödrarna.

I USA har målet att få ner antalet tonårsgraviditeter och tonårsmödrar drivits av statliga såväl som massmediala institutioner¹⁰. Där liksom i Sverige visas programmet Ricki Lake show med budskapet att tonårs- graviditeter och föräldraskap är fel¹¹. Beck (a a) menar att

¹⁰ Referens: <http://www.teenpregnancy.org/>

¹¹ Referens: <http://www.sonypictures.com/tv/shows/ricki/>

institutionella beslut inom t ex massmedia fattas utan att hänsyn tas till den enskilda människan (a a). Hur dessa talk shows upplevs av dem som är eller varit tonårsmödrar verkar inte heller efterfrågas.

4.5 Klassbegreppet fruktbart för diskussion om tonåriga mödrar?

Beck (1998) menar som tidigare nämnts att klasstillhörigheten förlorat förmåbarhet (a a). I flera källor om tonårsmoderskap så används klassbegreppet och det sägs att främst arbetarklassungdomar eller ungdomar med ett socioekonomiskt dåligt utgångsläge, skaffar barn i tonåren (se Otterblad Olausson 2000 och Santow och Bracher 1999 t ex).

I mina intervjuer gavs uttryck för att mammorna upplevde sig leva i ett utanförskap präglad av ekonomisk utsatthet. Samtidigt menade de att materiell trygghet är avgörande för att åtnjuta respekt. Karin underströk att hon uppnått materiell trygghet; både hon och sambon arbetar, de har bil och hon tycker att de bor bra. Hon menar att människor som kritiserar unga mammor inte har henne och andra tonåriga mödrar som lever ett ”ordnat liv” som referensram. Hennes resonemang liknar de brittiska arbetarklasskvinnornas i Beverly Skeggs (1997) studie. Den materiella ramen blir viktig för att uppnå respektabilitet vilket är viktigt för dessa kvinnor som ständigt döms av verkliga och imaginära andra (a a).

Upplevelsen av fördömandet och sökandet efter respektabilitet torde vara ännu starkare för de tonåriga mammorna. De är oftast arbetarklass och har svårt att uppnå materiell trygghet och möter institutionellt och personligt motstånd p g a sitt levnadsväl. Respektabiliteten skulle genom detta resonemang kunna sägas vara än avlägsnare för tonårsmödrarna än för barnlösa kvinnor i deras egen ålder och klass.

Är klassbegreppet därmed inte fruktbart att använda? Ulrich Beck (1998) menar att problemet med att resonera och forska i klasstermer är att man då buntar ihop det som tesen om den sociala ojämlikheten försöker hålla isär: den sociala ojämlikheten i form av skillnaden mellan grupper och ”frågan om den sociala strukturens klass- respektive skiktcharaktär” (a a s 145). Klassernas sätt att leva har upplösts menar han och pekar istället på hur individualiseringen t ex gjort att klasstillhörigheten hamnar i bakgrunden till förmån för det egna handlandet (a a). Otterblad Olausson (2000) menar också att de ogynsamma konsekvenserna av tonårigt havandeskap och barnafödande är påvisbar oberoende av socioekonomisk bakgrund (a a).

Men om respektabilitetsbegreppet som Skeggs (1997) använder är så förmåbart finns då inte klasskulturella drag kvar trots individualisering? Helen Brembeck (1998) påpekar att

retoriken mot tonårsmödrarna har samma anklagelser som tidigare riktats mot underklassen (a a). Detta pekar mot att en del av klassförnimelsen kvarstår.

5 DISKUSSION OCH SAMMANFATTNING

Kvinnorna som jag intervjuat ger uttryck för att problemen att vara tonåring och mor främst utgörs av de negativa (diskursiva) bilder med vilka de beskrivs i det offentliga rummet. De menar att denna skapas av t ex massmedia och delas av samhället i stort. Detta kommer till uttryck genom det respektlösa bemötande de utsätts för och den brist på glädje deras familjer visat då de skaffat barn.

Med anknytning till Beck (1998) så ser standardiseringen av livslopp och möjligheter och relationen mellan institutionella förutsättningar och enskilda människors liv ut att betyda att tonårsmoderskap inte rimmar med de institutionella förutsättningarna. Därför borde de svåra konsekvenser som tonårsmoderskapet sägs ha i Otterblad Olaussons (2000) avhandling diskuteras med en annan referensram en som deterministiskt säkerställd följd av det fysiska tillstånd som en graviditet innebär.

I flera källor ses tonårsmoderskapet som ett socialt problem (se Otterblad Olausson 2000, Santow och Bracher 1999 och Olivius och Hanson 1998). Samtidigt ger mina intervjuer liksom de som utförts av Kvinnoforum (Tengkvist 2002) en bild av att de tonåriga mammorna bemöts med respektlöshet. I mina intervjuer beskrev kvinnorna det som en evig kamp mot myndighetspersoner likväl som mot familjemedlemmar för att få respekt för sina val. En ny ansats borde därför tas att kritiskt skriva om hur nedvärderande och förminskande de unga mammorna bemöts och betraktas. Lika viktigt är dock att uppmärksamma deras egen bild av sitt moderskap som mest varande en källa till glädje (så som man också brukar förutsätta att andra föräldrar känner).

Beträffande de problem och ogynnsamma framtidsutsikter som Otterblad Olausson (2000) menar sig kunna visa att tonårsmödrar går till mötes så borde åtgärdsförslag kunna formuleras för att förbättra dessa kvinnors levnadsvillkor liksom framtida tonårsmammors. I dag är svaret som ges av den amerikanska kampanjen mot tonårsgraviditeter¹² att uppmana till användande av preventivmedel. Därmed ses tonårsmoderskapet som ett *ickeval* snarare än ett reflekterat felaktigt val.

¹² Referens: <http://www.teenpregnancy.org/>

Men om graviditeten är planerad? Beck (1998) pekar på kravet av välja sitt livslopp (a a).
Men vem anses behörig att välja och när är en tonåring tilltrodd de självreflekterande
möjligheterna?

REFERENSER

- Ahrne, Göran et al. (1996). *Det sociala landskapet En sociologisk beskrivning av Sverige från 50-tal till 90-tal*. Göteborg: Bokförlaget Korpen
- Beck, Ulrich (1998). *Risksamhället*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB
- Bourdieu, Pierre (1991). *Kultur och kritik*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB
- Brembeck, Helene (1998). *Inte bara mamma en etnologisk studie av unga kvinnors syn på moderskap, barn och familj*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige
- Davies, Karen & Esseveld, Johanna (1989). *Kvalitativ Kvinnoforskning*. Stockholm: Arbetslivscentrum
- Elvin- Nowak, Ylva (1999). *Accompanied by guilt modern motherhood the Swedish way*. Stockholms Universitet: Department of Psychology
- Holm, Ulla (1993). *Modrande och praxis. En feministfilosofisk undersökning* Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB
- Olivius, Gunilla & Hanson, Bertil S (1998). *Hur mår barn och ungdomar i Malmö?* Folkhälsorapport 1998. Malmö: Socialmedicinska enheten, Universitetssjukhuset MAS
- Otterblad Olausson, Petra (2000). *Teenage childbearing Pregnancy outcomes and long-term consequences for the mothers*. Stockholm: Department of Medical Epidemiology, Karolinska Institutet
- Sahlin, Ingrid (1999). Diskursanalys som sociologisk metod, i *Mer än kalla fakta Kvalitativ forskning i praktiken*. Sjöberg K (red.) Lund: Studentlitteratur
- Skeggs, Beverly (1997). *Formations of Class and Gender*. London: SAGE Publications Ltd
- Santow, Gigi & Bracher, Michael (1999). *Explaining trends in teenage childbearing in Sweden*. Stockholm Research Reports in Demography 131, Stockholms Universitet: Demografiska enheten

Dagstidningsartiklar:

- Ekman, Karin (2000). Billiga budskap till vilsna tonåringar, i *Dagens Nyheter* 25 november 2000
- Jacobsson, Cecilia (1999). Rekord i unga mödrar, i *Dagens Nyheter* 28 september 1999

Internet

Ricki Lake show (2003, juni). <http://www.sonypictures.com/tv/shows/ricki/>

The National Campaign To Prevent Teen Pregnancy (2003, juni).

<http://www.teenpregnancy.org/>

Tengkvist, Anna (2003). *Unga mammors röster. En intervjustudie med unga kvinnor som fått barn när de var 15 till 18 år i Stockholms län..* Stockholm: Stiftelsen Kvinnoforum.

Publicerad på: <http://www.qweb.kvinnoforum.se/papers/ungamammorrapport.pdf>

Unga föräldrars nätverk (2003, juni & 1999, november). <http://www.ungaforaldrar.nu/>

BILAGA

Intervjuguide – mammorna

Berätta om

- din tonårstid innan du blev gravid
- när du blev gravid
- reaktioner på din graviditet från vänner och familj
- hur graviditeten var
- förlossningen
- tiden som föräldraledig
- din kontakt med BB, MVC och BVC
- din ursprungsfamilj och nuvarande familj
- din bostadsituation och ekonomiska situation
- hur du upplever moderskapet
- dina framtidsplaner

Intervjuguide – barnmorskan

Vad har du för arbetsuppgifter på ungdomsmottagningen?

Vilken mödravård samt uppföljande vård erbjuds gravida tonåringar i Malmö?

Arbetar ungdomsmottagningen för att minska antalet tonårsgraviditeter?

Hur upplever du mötet med de gravida tonåringarna och de tonåriga föräldrarna? Är det positivt eller negativt och tungt?

Finns det problem som du upplever att de tonåriga föräldrarna ofta har?

Tycker du det finns generella fördelar och nackdelar med att vara en tonårig förälder?